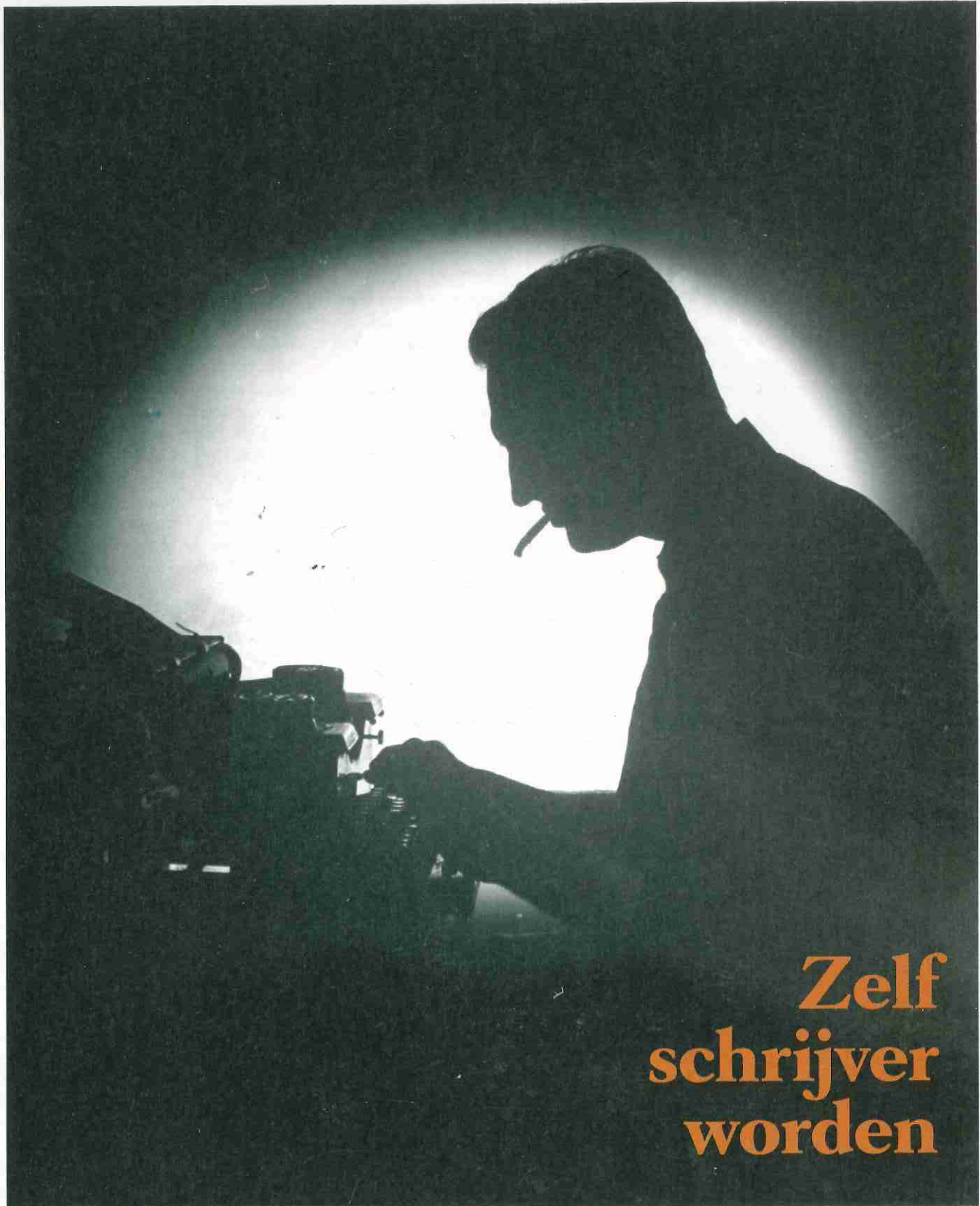

Cultuur

**Zelf
schrijver
worden**

GETTY IMAGES

Meer dan honderdduizend Nederlanders dromen over het schrijven van een Grote Roman. Een gouden markt dus voor gidsen en handboeken. Maar heb je daar als debutant in spe ook wat aan? | door Hans Hoenjet

Vijf do's van het schrijven

- 1 Onderzoek een romanidee op zijn potenties. Brainstorm en blijf eerst een tijdje broeden op je ei voordat je begint.
- 2 Maak een romanschema. Verzin in elk geval minimaal de slotscène en werk daar naar toe.
- 3 Open met een scène die de lezer razend nieuwsgierig naar het vervolg maakt.
- 4 Zorg voor een spanningsboog door conflictsituaties waarvan de afloop ongewis is.
- 5 Schrijven is schrappen en herschrijven. De eerste versie is niet meer dan een kladje.

Vijf don'ts van het schrijven

- 1 Wees niet aardig voor je held, maar gemeen, zodat de lezer ziet hoe hij zich gedraagt onder moeilijke omstandigheden.
- 2 Beschrijf niet hoe een personage zich voelt. Een onvoorspelbaar beeld dat een gemoedstoestand uitdrukt is veelzeggender.
- 3 Verzin geen personages die niets willen of nastreven. Ze zijn oninteressant.
- 4 Pas op met seksscènes, droomsequenties en experimenten in de trant van James Joyce. Het is al eerder en beter gedaan.
- 5 Wacht niet op inspiratie, maar maak gewoon kantooruren of schrijf op een vast moment van de dag. Schrijven is werken.

Kun je iemand écht leren schrijven? En dan bedoelen we niet een zakelijke brief, een persbericht of een rapport, maar een literaire roman die de moeite van het lezen waard is? Afgaand op het aantal boeken, websites en tijdschriften dat aan het ambacht is gewijd, zou je zeggen van wel. In de Verenigde Staten worden al sinds jaar en dag cursussen *creative writing* aan universiteiten gegeven. Schrijvers als Dave Eggers, Jonathan Franzen en Philip Roth zaten er in de schoolbanken of gaven er les. Ook verschijnen er talloze *how-to*-boeken met de receptuur voor het schrijven van een heuse bestseller.

Tot halverwege de jaren negentig was de schrijver-in-de-dop in Nederland een nijvere autodidact. Hij ploeterde op zijn zolderkamer, zond af en toe een verhaal naar een literair tijdschrift en bestoekte uitgevers met ongevroegde manuscripten. Daar kwam in 1996 verandering in met de oprichting van 't Colofon – een parttime opleiding voor beginnende auteurs – die later werd opgevolgd door de Schrijversvakschool, waar docenten als Jan Brokken, Arie Storm en Jan van Aken les gaven. Voortaan zouden schrijvers professioneel begeleid worden.

Uitgeverijen zagen ook het belang in van zo'n kweekvijver voor aanstormend talent. Zo organiseert Querido regelmatig een masterclass schrijven. Binnenkort zullen twaalf veelbelovende deelnemers worden geselecteerd en getraind door Thomas Rosenboom, Fik Meijer en Gerbrand Bakker. Op deze manier bindt een uitgever al vroeg schrijvers aan zich. De klacht dat zo'n schrijfklasje vooral producenten van confectieproza oplevert, wordt vaak gehoord, maar het valt te bezien of autodidacten zich daar niet evenzeer schuldig aan maken.

Naar schatting zijn er in Nederland meer dan honderdduizend aankomend

debutanten, die dromen over het schrijven van een Grote Roman. Het voor een groot deel tenenkrommende resultaat van al die huisnijverheid komt in de vorm van een niet-aflatende stroom manuscripten binnen op de redacties van onze literaire uitgeverijen. Redacteuren werken zich manmoedig door die rijstebrijberg proza heen. Soms zit er zowaar een juweeltje tussen al die manuscripten en daarom wordt er toch werk gemaakt van de *slush pile*. Per slot van rekening kwam J.K. Rowling met haar Harry Potter-boeken ook zo bij een uitgever binnen.

Daarnaast heeft schrijven steeds meer een glamoureuze uitstraling gekregen. Dromen van de roem van bestsellerschrijvers als Arnon Grunberg, Connie Palmen en A.F.Th. van der Heijden is een aangename tijdverdrijf, hoewel de werkelijkheid leert dat faam en hoge oplagecijfers slechts voor een kleine minderheid van de scribenten is weggelegd. Veel noest arbeidende schrijvers, zoals H.L. Wiener, verkopen zelden meer dan duizend exemplaren per titel en moeten de kost verdienen als leraar of hun hand ophouden bij het Fonds voor de Letteren. En dan zwijgen we nog over ooit veelbelovende talenten als Huub van Haren, wiens debuut in 1986 lovend werd besproken, maar die bij zijn tweede boek al op minder aandacht mocht rekenen en bij zijn derde vrijwel veronachtzaamd werd. Hij is nu vijftig jaar, schrijft nog af en toe, maar het brandend vuur is gedoofd.

Toch zijn er telkens weer ambitieuze schrijvers die dromen van een loopbaan in de literatuur. En al die duizenden doe-het-zelf-auteurs hebben behoefte aan hulp en advies. Daarom verschijnen er de laatste tijd steeds meer boeken voor de auteur die zich verder wil bekwamen in het vak. Als vademecum voor zulke beginnelingen verscheen het *Handboek voor schrijvers*, dat beknopt behandelt hoe je de kwaliteit van

een manuscript beoordeelt en je je literaire techniek verbetert. Ook het nut van workshops schrijven, de functie van literaire tijdschriften en de gang van zaken bij een uitgeverij komen aan bod, maar voor de meer praktische studie van het ambacht verwijzen de auteurs naar andere boeken. Maar heb je nou echt iets aan die gidsen en leermeesters?

Een klassieker in het genre is van John Gardner, die in zijn strenge leerboek *The Art of Fiction* zowel ernstige vermaningen als praktische adviezen geeft. Grappiger en meeslepender is het boekje *Zelf schrijver worden* van Gerard Reve, die literatuur gelijkstelt aan mystiek en religie, en achtereenvolgens De Vier Zuilen van het proza behandelt. Wat hij vertelt over conceptie, compositie, stijl en woordgebruik is heel instructief en vermakelijk, maar zijn zwart-romantische poëtica is minder geschikt voor de gemiddelde beginnende schrijver. Renate Dorrestein onthult in *Het geheim van de schrijver* haar opvattingen over het componeren van romans en geeft praktische tips aan de beginner, maar dit boek gaat toch vooral over háár manier van schrijven.

Bij Jan Brokken is meteen duidelijk dat er iemand aan het woord is die het vak breder benadert. In *De wil en de weg* stelt hij al meteen vast dat je schrijven niet volgens een standaardprocedé kunt leren, domweg omdat er geen ijzeren wetten voor het componeren van een verhaal, novelle of roman bestaan. Zo gebruikt de Franse schrijver Claude Simon geen interpunctie, houdt Jeroen Brouwers er tamelijk rigide opvattingen over stijl op na, maar zondigt de Britse auteur Graham Swift bijvoorbeeld tegen diens voorschrift dat je niet meer dan drie keer hetzelfde woordje op een pagina mag gebruiken. Toch staan deze drie schrijvers bekend als virtuoze stilisten. Kortom, veel kan en is

toegestaan, mits het resultaat leesbaar en verrassend is.

Schrijven kun je leren met vallen en opstaan, vooropgesteld dat er voldoende talent aanwezig is. Basisvoorwaarde voor lezenswaardig proza is een schoon manuscript zonder doorhalingen en verbeteringen, althans volgens Jan Brokken. Met smaak haalt hij herinneringen op aan zijn tijd als journalist bij de *Haagse Post*, toen hij 'een schone tekstmanie' deelde met Ischa Meijer, die ook allergisch was voor gekras in de kopij. Een fraaie uitdraai van het geschrevene was een eerste voorwaarde om een verhaal met een zekere distantie te kunnen lezen en beoordelen.

Veel aandacht besteedt Brokken aan de titel en de openingszin. De eerste regels van een boek moeten nieuwsgierig maken en in zekere zin een afspiegeling zijn van wat er komen gaat. Hetzelfde geldt voor de openingsscène, die voldoende vragen moet oproepen om te bewerkstelligen dat de lezer wil weten hoe het verder gaat. Overigens moet je op zo'n eerste bladzijde beeldend, vol vaart en meeslepend het verhaal in getrokken worden, anders haakt de lezer af. Een eenvoudige proef op de som in de boekhandel bij het snuffelen in pas verschenen boeken leert dat dit inderdaad zo werkt.

Fantasie en realisme moeten op de juiste manier worden gedoseerd, anders verlies je je geloofwaardigheid als schrijver. Stelregel is dat je de werkelijkheid naar hartelust mag vervormen en verdraaien, maar dat je wel overtuigend moet blijven en niet op hol mag slaan. In dit verband noemt Brokken Boudewijn Büch, die in *De kleine blonde dood* met zo veel verve de werkelijkheid bij elkaar loog dat iedereen zijn verbeelde universum gelijkschakelde aan zijn biografie. Later werd hij aangevallen omdat hij alles verzonnen had, terwijl fabuleren toch de hoofdtaak van een schrijver is.

Uit veel van wat Brokken te berde brengt, blijkt dat hij niet alleen zelf schrijver is, maar dat hij ook uitgebreid in de keuken van heel wat auteurs heeft rondgeneusd toen hij nog schrijversinterviews voor de *Haagse Post* maakte. Uit zijn naspeuringen blijkt bijvoorbeeld dat het maken van een romanschema voor Hugo Claus en Harry Mulisch heilig is, maar voor Remco Campert of Jan Cremer alleen maar een hindernis. De ene schrijver wil nu eenmaal calculerend te werk gaan, de ander intuïtief en spontaan.

Uiteindelijk komt hij tot de conclusie dat er evenveel schrijvers als methodes bestaan. Het gaat erom te ontdekken wat voor type auteur je bent. Ondanks die verschillen is er wel de algemene noodzaak van een dramatisch conflict, sprankelende dialogen en een goede spanningsboog. Wat Brokken hierover te melden heeft, is zeker de moeite waard, net zoals zijn adviezen voor als een schrijver vastloopt.

Toch is de praktijk grillig en weerbarstig. Thomas Mann schreef net zolang tot het belletje voor de lunch klonk, Graham Greene hield pas op als hij zijn dagelijkse quotum van vijfhonderd woorden had geschreven en Truman Capote kapte er onmiddellijk mee als er meer dan drie sigarettepeuken in zijn asbak lagen. En zo zijn er nog veel andere obsessies en tics. Het belangrijkste is dat een schrijver zijn eigen rituelen en gewoonten moet ontwikkelen. Of je nu eerst twintig potloden moet slijpen voordat je begint of zwarte inkt dan wel ouderwetse schoolschriftjes gebruikt, alles is toegestaan, zolang het maar de creativiteit stimuleert.

Eigenlijk krijg je na lezing van Brokken zin om alle interviews te herlezen die in de verzamelbundels van *The Paris Review* zijn verschenen, juist omdat dit tijdschrift het patent heeft op voorbeeldige gesprekken over het ambacht. Met kennis van zaken wordt hier over het schrijven gede-

Stelregel is dat je de werkelijkheid naar hartelust mag vervormen en ~~inxxx~~ verdraaien, maar dat je wel overtuigend moet blijven en niet op hol mag slaan. ~~Ook is het xintewes~~

Zowel schrijvers als schakers laten zich
leiden door hun kennis en ervaring.

Ze weten wat een goede wending of een
goedbruikbare plot is.

► libereerd. William Faulkner, Raymond Carver, Milan Kundera en veel andere auteurs vertellen over hun manier van werken, en als er al een conclusie is, dan wel dat er duizend-en-één manieren bestaan om een roman te schrijven.

Kees 't Hart kiest voor een soortgelijke aanpak, maar hij beperkt zich in de *Kunst van het schrijven* tot zes auteurs, die hij ondervroeg over de ontstaanswijze van hun meesterwerken. Hij sprak met A.F.Th. van der Heijden, Hella Haasse, Tom Lanoye, Margriet de Moor, Thomas Rosenboom en K. Schippers, een ietwat willekeurige selectie, maar in elk geval zijn ze interessant genoeg om ze uit te horen over hun methode. De interviews worden gevolgd door een nabeschuiving, waarin 't Hart zulke zaken als opzet, intentie, toon en stijl van de boeken bespreekt. Opvallend is de ruimte die hij aan zijn schrijvers geeft. Hij stelt meestal korte vragen en laat zijn slachtoffers ongebreideld aan het woord. Ze praten over de schrijver als verleidingskunstenaar die de missie heeft om zijn lezers tijdelijk zijn visie op de wereld te laten delen.

Relatief veel aandacht besteedt hij aan stijl. Dat is nu eenmaal de vingerafdruk van een schrijver. Kees 't Hart roept Robert Graves te hulp om een onderscheid te maken tussen twee stijlsorten: de welsprekende, elegante stijl van de koning en de geheimzinnige, sjamanistische stijl van de witte godin. Voor wie het allemaal niet meer begrijpt: volgens Graves vond schrijven oorspronkelijk in een magische context plaats. In een voorchristelijke, matriarchale cultus zou een witte godin zijn aanbeden. Het zal allemaal wel, maar wat moet je als beginnend schrijver met zo'n esoterisch uitgangspunt?

Die stijl is bijvoorbeeld bij Tom Lanoye uiterst toneelmatig, bij Rosenboom archaisch en bij K. Schippers een kwestie

van veel nevenschikkende zinnen. Ik betwijfel echter of de keuze voor een bepaalde stijl wel zo bewust is. Hun kokette uitspraken in dezen lijken veel meer op rationalisaties achteraf. Scheppen verloopt niet zo calculerend als zij hier doen voorkomen.

Ook haalt 't Hart de Russische literatuurwetenschapper Vladimir Propp (1895-1970) van stal, die een uitvoerige studie over de morfologie van het sprookje schreef en ontdekte dat dat steeds volgens dezelfde formule is opgebouwd. Elk verhaal kent een held die een tocht maakt waarin een tekort wordt opgeheven of een schade hersteld. Dit analysemodel laat 't Hart los op de romans van zijn geïnterviewde schrijvers om dieper door te dringen tot de plot.

De zes interviews zijn leerzaam en instructief, maar ze zijn slechts een smalle afspiegeling van de bonte verscheidenheid aan schrijvers. Ook zijn de nabeschuivingen nogal analytisch van opzet en lijkt het of de literatuurtheoreticus in 't Hart het heeft gewonnen van de docent creatief schrijven. Als bespreking van deze romans zijn de stukken geslaagd, maar tot een beter begrip voor het ambacht van het schrijven leidt het niet.

Toch levert het veldonderzoek van 't Hart een paar aardige weetjes op. Om te beginnen constateert hij dat het plan voor een roman zich meestal ontwikkelt vanuit een concrete gebeurtenis of anekdote. Soms zette een fotoalbum de verbeelding in gang, andere keren was het een familiegeschiedenis die de aanzet vormde tot een romanidee. Opvallend is dat alle schrijvers veel aandacht aan brainstormen besteden. Ze beginnen niet te vlug of in het wilde weg, maar blijven lang op hun ei broeden.

Erg gratuit daarentegen is zijn conclusie dat romans schrijven door iedereen geleerd kan worden, maar dat je voor een meesterwerk een genie of een talent moet

zijn. Ten eerste vraag ik me af of iedereen een roman kan leren schrijven – ik denk het niet – en ten tweede zou ik graag willen weten waar talent eindigt en genie begint.

Opmerkelijk is zijn voorstel dat er een onderzoek zou moeten komen naar het verloop van het schrijfsproces, analoog aan het experiment van de Nederlandse psycholoog A.D. de Groot, die wilde weten hoe getalenteerde schakers speelden en reflecteerden. Er zijn volgens hem nogal wat overeenkomsten. Zowel schrijvers als schakers laten zich leiden door hun kennis en ervaring. Ze weten wat een goede wending of een bruikbare zet is. Ook zijn ze zich bewust van hun beperkingen en tekorten.

Al deze handboeken staan dus bol van de adviezen en tips, maar eigenlijk weten we nog steeds bitter weinig over het geheim van het schrijven. Natuurlijk, je kunt algemene aanwijzingen geven, iets vertellen over structuur en compositie, en suggereren welke valkuilen je moet vermijden, maar wie wil weten hoe een roman *in einem Guß* of met een grote bezetheid tot stand kan komen, kan daar achteraf zoals bij 't Hart wel over rationaliseren, het werkelijke raadsel van het schepen is daarmee nog niet ontsluitend. Wat gebeurde er? Welke vonk sprong er over en welke chemische reactie vond er in het hoofd van de schrijver plaats? We weten het niet. En we zullen er wanhopig naar blijven zoeken. Net zoals al die honderdduizend schrijvers in spe. |

Maaïke Molhuysen en Louis Stiller: Handboek voor schrijvers. Augustus. €27,50.

Jan Brokken: De wil en de weg. Over het schrijven van romans en verhalen. Augustus. €24,50.

Kees 't Hart: De kunst van het schrijven.

Querido. €16,95.

Ook verkrijgbaar via www.ako.nl.